

Шура); “Алмазне жорно”, “Марко в пеклі”, “Свіччине весілля” І. Кочерги (Ружинський – Стеся, начальник станції – Маруся, Ольшанський – Меланка); “Ave Maria”, “До третіх півнів”, “Княжна Вікторія” Я. Мамонтова (Марк – Марія, Вікторія – монах). Ціною неймовірних жертв здобуває наречену персонаж драми “До третіх півнів”: “Я дорогою ціною добув тебе! [...]. Я, може, самому чорту продав за тебе душу!” [4, 139].

Краса викликає метаморфози чи відкриває питоме, до певного моменту заховане, в дійових особах п'єс: “Любов і дим”, “Яблуневий полон” І. Дніпровського (Іра – Корній, Зіновій – Іва). Позбавлене краси життя втрачає сенс для героїв творів “Дон-Кіхот із Еттенгайма”, “Вероніка”, “Вантаж” Я. Галана (Шарлота – Люї д'Ангієн, Вероніка – капітан Караджі, Хуан Гарція – Дженні); “Ave Maria” Я. Мамонтова (Марк – Марія).

Отже, феномен краси активно осмислювався українськими драматургами 20–30-х років ХХ століття.

Література

1. Вишня Остап. Мікадо. Прапор. 1989. № 11. С. 11–89.
2. Кочерга І.А. Драматичні твори / упоряд. В.С. Брюховецький, М.М. Острик; вст. ст. В.С. Брюховецького. К.: Наукова думка, 1989. 736 с.
3. Куліш М.Г. Твори: у 2 т. К.: Дніпро, 1990. Т. 2: П'єси, статті, виступи, документи, листи, спогади про письменника / упор., підгот. текстів, комент. Л.С. Танюка. 877 с.
4. Мамонтов Яків. Твори / упор., авт. передм. і приміт. Ю.І. Костюк. К.: Дніпро, 1988. 557 с.
5. Можейко М.А. Красота. Новейший философский словарь / сост. А.А. Грицанов. Минск: Изд. В.М. Скакун, 1998. С. 336–338.

Яструбецька Г. І.,

доктор філологічних наук,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки (м. Луцьк)

ЕСТЕТИЧНЕ ЯК ЕНЕРГЕМАТИЧНЕ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ І В.СТУСА)

Опорними категоріями дослідження є: **естетичне, енергематичне, ноематичне, структура слова, художня енергія**. Основоположний метод – діалектичний. Визначальний прийом – мультидисциплінарні, міжгалузеві принципи сучасного наукового аналізу тексту.

Енергематичне можна цілком правомірно вважати мета категорією естетики, своєрідним естетичним трансцендентом, з яким слово починає свій рух крізь власну художню історію. Ця категорія досі не знайшла належного теоретичного обґрунтування і практичного застосування. Певна частина літературознавців енергематичне сприйме як продукт спекулятивного мислення, адже “емпіричні” докази в цій ситуації – справа, практично, нереальна через специфіку предмета дослідження. Є два сприятливі фактори: 1) частота вживання етимона “енергія” для означення особливого статусу тексту; 2) пов'язаний з першим частотно-вібраційний модус реципієнта як цілком аргументований з позиції законів фізичної хімії, квантової фізики, експериментально засвідчених результатів у нейрофізіології, психології і т.п..

Енергематичне бере участь у формуванні твору як носія естетичного. Воно присутнє в прекрасному і потворному, комічному і трагічному, піднесено-духовному і нищому, ліричному і драматичному.

Однопорядковими в плані предмета вивчення є поняття “енергія мови”, “семантична енергія”, “художня енергія”. За В. фон Гумбольдтом мова – не мертвий продукт – *ergon*, а творчий процес, безперервна діяльність – *energia*, яка перетворює звук у вираження думки (“Про відмінність будови людської мови та її вплив на духовний розвиток людства”). Ян Мукаржовський у площині рецептивної естетики визнавав вічно живу енергію естетичною цінністю, яка конститує текст, проявляючи себе через зумисність (споріднене з “інтенціональність”), що, своєю чергою, виступає як семантична енергія (“Навмисне і ненавмисне в мистецтві”). М. Кодак, Г. Клочек оперують поняттям “художня енергія” в поезії як системі (М. Кодак), рецептивній поезії (Г. Клочек).

Шляхом діалектичного методу можна дійти висновку, що “енергематичне” більшою мірою корінна категорія в естетиці, ніж “прекрасне” завдяки своїй унезалеженості від історичних деформацій. Для цього потрібно зробити екскурс углиб слова як окремої субстанції, причетної до формування сутнісно-предметного на його розрізняльно-відокремлювальній стадії (на порозі меонального). О. Лосєв зазначив, що “для того, аби пробитися до **предмета** слова, до предметної сутності, ми повинні були пройти крізь шар ідеї, тобто крізь те місце, де предметна сутність як така **втїлюється** в конкретне слово *hicetnunc* (без жодного зволікання). Відбувається це так, що предметно-сущє починає брати на себе розрізнення, починає сприймати момент не-сущого, меонізуватися” [2, 43]. За принципом аналогії можемо так само міркувати і про енергематичне в аспекті естетичного. Слово за своєю структурою – **корелят**. Корелює сущє і меональне, матеріальне і енергійне. Момент меонального можна означити також і як момент енергійний. Енергія (визначимо її як творильна першосубстанція), оформляючись як слово, стає його іманентною ознакою, ноєматизується в енергосему завдяки енергемі (здатності слова нести в собі момент виокремлення з меонально-енергетичного).

Розглядаючи енергематичне як естетичне, варто врахувати кілька моментів. Перший – об’єктивно-духовний. Скористаємося формулюванням В. Беняміна: “... Бог із себе звільнив **мову**, що слугувала йому за **середовище творіння**” (підкреслення моє – Г.Я.) [1, 74]. Споживацький, обивательський підхід до розуміння мови/слова в цій ситуації повинен бути виключений. Найголовніша вимога – усвідомлення того, що слово як матеріал, з якого постає естетичний об’єкт, ніколи не є арифметичним набором звуків/знаків і механічним відповідником речевого образу світу. Засадничими мають бути тези, сформульовані О. Лосєвим: “Весь фізичний світ, звичайно, є слово і слова ... Необхідно розуміти універсальність словесного, універсальність смислової вираженості вже в фізичній сфері” [2, 53].

Енергетичний рух слова до свого естетичного статусу пролягає від моменту меонального крізь ноєму, ідею до конкретної об’єктивації в людській свідомості. Набуваючи суб’єктивну іпостась, слово утримує в собі весь потенціал ірраціонального і раціональності сущого, несе в собі енергію, з якої воно, власне, і матеріалізувалося. Ця енергія виражається через енергему і оформляється як енергосема. Чергова умова сприймання: погляд на енергематику як складову естетики означає не вивчення дії енергій, а – в світлі енергій – саме художнє слово в його поліфункціональності. Тут знову проапелюємо до О. Лосєва, оскільки саме його праця “Філософія імені” є чи не єдиною, де слово/ім’я розглядається у всій повноті своїх джерел, структури і, відтак, можливостей. “Наша діалектика, оскільки вона – в світлі енергій сутності, є **символічна** діалектика. За нею ховається деякий нерозгаданий ікс, який, звичайно, якомсь даний у своїх енергіях, тому що інакше це були б енергії невідомо чого, але який вічно захований від аналізу і є невичерпним джерелом для все нових і нових виявлень. Чим сильніше проявлена ця таємниця, тим символічніший образ, що народжується.

Троянди й виноград: феномени естетичного і прагматичного в літературі та культурі

Така ця діалектика життя, яка так відрізняється від звичайного абстрактно-метафізичного умонастрою” [2, 89].

Отже, методом символічної діалектики можливо здійснити вертикальне занурення в глибинні структури слова як такого, в ресурсах якого – естетичні, сутнісні, а не тільки описово-інформативні можливості. Теоретичний аспект заявленої проблеми опановується легше, ніж знаходиться відповідь на питання, **як** енергематичне проявляє себе у площині естетичного. Для цього потрібно звернутися до категорії “прекрасне”, що є однією з форм естетичного і в ієрархії цих форм займає, не дивлячись на підвладність історично змінним концепціям, домінуючу позицію. Висловимо припущення, що прекрасне узалежене від енергетичного: чим текст енергетично більше насичений, тим він прекрасніший, тим більший естетичний вплив має на реципієнта.

Від чого залежить інтенсивність градування енергії тексту? Певна річ, від слова в аспекті енергеми. Яке слово найбільш сутнісно-енергоємке? Назвемо його архетипно-міфологічним. “Колись прагнення природи Цілого спрямувалося на створення світу” [3, 65]. Світові/Всесвітові і слову властиві одна й та ж концептуальна форма – форма “метафоричного” мислення. Слова/ймення, що насичували й супроводжували міф сотворення, найбільше наближені до енергоджерела.

Циркулювання таких енергосем як системотворильних у тексті формує найпотужніше енергетичне поле навколо нього (ауру). Для того, щоб слово/ймення віддало енергію сущого, носієм якого воно є, мають бути певні умови. Такими умовами є: 1) диспозиція слів; 2) композиція фрази і тексту, синтаксична конструкція; 3) ритм; 4) сюжет; 5) жанр; 6) стиль; 7) літературний рід.

Увесь цей енергоорганізм, енергоструктура, якою є твір, будується митцем, котрий вибирає/відбирає енергосеми і укладає образні сполуки, що утримують/зберігають енергію. Незалежно від реципієнта текст – носій енергії (**якої і в якій кількості** – питання інше).

Для підтвердження та ілюстрації теоретичних міркувань обираємо твори Лесі Українки і В. Стуса. На рівні енергозабезпечення слово цих авторів функціонує в площині одкровення, що означає максимальне наближення до меональної межі, тому не мають значення жанрово-стильові параметри. Має значення період/час творчості. У Лесі Українки це – порогова “Одержима” і творчість після неї. У В. Стуса – ініціаційний “Час творчості” і наступні “Палімпсести”. Відбір/вибір слова в аспекті енергеми здійснює автор, як і формує ту чи іншу художню конструкцію з метою регулювання енергії.

Література

1. Беньямін В. Щодо критики насильства: статті та есеї / перекл. з нім. І. Андрущенка. Київ: Грані-Т, 2012. 312 с.
2. Лосев А. Из ранних произведений. Москва: Издательство “Правда”, 1990. 655 с.
3. Марк Аврелий. Наедине с собой / перев. с древнегреч. Киев – Черкасы: Collegium ArbiumIng, Ltd – РВЦ “Реал”, 1993. 147 с.